

БІБЛІЙНА СИМВОЛІКА. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджується лінгвістичний аспект біблійних символів однієї тематичної групи.

The article deals with the research of the linguistic aspect of the Bible symbols of one thematic group.

Українська літературна мова сформувалась під активним впливом Біблії. Саме для її перекладів та організації богослужіння виникла літературна мова слов'янських народів – старослов'янська мова. Постання давньоукраїнської та новоукраїнської літературної мови також тісно по'язане із потребами донесення істин Святого Письма до розуміння народу: численні переклади Біблії в період Реформації та після неї були активними чинниками вироблення мовних норм. Тому в системі мовно-виражальних засобів нашої мови значне місце займають лексико-семантичні засоби біблійного походження, зокрема, біблійні символи. Слід відзначити, що тексти Святого Письма мають дуже розвинену символіку, яка є органічним компонентом їх смислової структури і служить одним із значних та активних факторів її формування, оскільки символам властива невичерпна багатозначність образного змісту.

Об'єктом нашого дослідження стали символи, пов'язані із словами *вівці*, *пастир* (*пастух*), *агнець* (*ягня*). Вони належать до тих лексем, які відзначаються високим ступенем повторюваності, підключенням до предметно-тематичної картини світу Біблії, її концептуальних мотивів та образів. Названі символи не існують ізольовано; вони утворюють групи, символічні композиції, що розгортаються в часі і просторі. Комбінуючись між собою, ці засоби утворюють сукупне значення, яке й формує символічні контексти.

Тематико-семантичні лінії розвитку символів “вівці – ізраїльський народ” і “пастир, пастух – Бог” пов'язані із книгами Старого Завіту і стимулюються високою частотністю вживання в численних описах побуту ізраїльтян та їх патріархів. Вівця зображена як відома домашня тварина, яку дуже цінували на сході. У давнину в Палестині були колосальні отари овець. Показовим є те, що серед майна патріархів та їх сучасників вівця завжди згадується на першому місці. Саме вівці склали головне багатство євреїв – кочівників та

скотоводів. Давні ізраїльські патріархи були пастирями і займалися переважно розведенням овець та іншої дрібної худоби. Ось чому у євреїв догляд за вівцями вважався найдавнішим та найпочеснішим заняттям. Багато великих людей, про яких говорить Святе Письмо (Яків, Мойсей, Давид, пророк Амос та інші), були пастухами. Пастух ніс відповідальність за отару, постійно був з нею вдень і вночі для того, щоб її рахувати, збирати, вести й охороняти. Пастухи повинні були бути достатньо уважними та сильними, щоб захищати отару від нападу хижих звірів.

Слова *вівці*, *отара* у біблійному тексті осмислюються на основі тих компонентів значення, які впливають із особливостей поведінки цих тварин. Вівця слухняна, має покірний, лагідний норів. Вона боязлива, безпомічна та безпорадна в той час, коли відстає від отари, коли поряд небезпека. Важливі композиційні функції в розвитку символічного значення слова *вівці* виконують повтори порівняльних зворотів, де люди згадуються як вівці, що не мають пастуха: «Я бачив усього Ізраїля, розпорошеного по горах, немов вівці, що не мають пастуха» (2 Хр. 18.16);¹ «Я блукаю, немов та овечка загублена, пошукай же Свого раба, бо я не забув Твоїх заповідей!» (Пс.118.176); «Усі ми блудили, немов ті овечки, розпорошились кожен на власну дорогу!» (Іс. 53.6).

Символічний смисл цього слова закріплюється через вживання його на позначення людей. Поєднання в слові прямого та переносного значень є засобом створення персоніфікованого образу ізраїльського народу: «І сказав Давид до Господа, коли побачив того Ангола, що побивав серед народу, і проказав: Я ось згрішив, і пішов проти Закону. А ці вівці, що зробили вони? Нехай же рука Твоя буде на мені та на домі батька мого!» (2 Сам. 24.17); «Я [Бог] буду пасти отару Свою, і Я їх покладу на спочинок, говорить Господь Бог. Загинулу вівцю відшукаю, а сполошену поверну, а поранену перев'яжу, а хвору зміцню, а ситу та сильну погублю, буду пасти її правосуддям!» (Єз. 34. 11,12). Переносне значення слів *вівці*, *отара* закріплюється в таких численних образних контекстах, створюючи персоніфіковане символічне найменування ізраїльського народу, який потребує опіки Бога та своїх вождів.

У мовній системі Біблії цей символ знаходить свій семантичний розвиток і в Новому Завіті. Компоненти символічного значення – люди, що потребують опіки, турботи, духовного наставництва – функціонують у семантичних полях на позначення

віруючих в Ісуса Христа, праведників: «Симоне, сину Йонин, чи ти любиш Мене? Той каже Йому: Так, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе! Промовляє йому: Паси вівці Мої!» (Іван. 26.16). «Як Отець Мене [Ісуса Христа] знає, так і Я Отця знаю, і власне життя Я за вівці кладу» (Іван. 10.15).

У біблійних текстах символічного переосмислення набуває і слово *пастир*, яке можливе за умови метафоризації контексту. Смыслова навантаженість символу «пастир – керівник, наставник, хранитель» виступає, як правило, у фрагментах, які спираються на переносне значення слова *пасти*, тобто опікуватись, турбуватись: “Так говорить Господь Бог: Ось Я на тих пастирів, і зажадаю з їхньої руки отари Мосі, і відірву їх від пасіння отари, і ті пастирі не будуть уже пасти самих себе, й Я врятую Свою отару з їхніх уст” (Єз. 34.9); “Так говорить Господь Бог: Горе Ізраїлевим пастирям, які пасуть самих себе! Хіба ж не отару повинні пасти пастирі? Жир ви їсте, та вовну вдягаєте, сити вівцю ріжете, але отари не пасете!” (Єз. 34.3,4); „Верніться, діти невірні, говорить Господь, бо Я вам Господар, та візьму вас по одному з міста, а з роду по два, і вас поведу до Сіону! І дам пастирів вам згідно з серцем Своїм, і вони будуть пасти вас умінням та розумом” (Єр. 3. 14, 15).

Потрапляючи у таке смислове поле, символічного значення набуває і слово Бог, тобто простежується його трансформація в постать пастиря, який опікується своїм народом. Це відбувається на фоні широких проспективних і ретроспективних текстових зв'язків, які формують відповідний символ. Поняття «Бог» збагачується відповідними конотаціями завдяки використанню порівняльних зворотів, на фоні яких з'являється його текстуальне осмислення: «Ти [Бог] провадив народ Свій, немов ту отару, рукою Мойсея та Аарона» (Пс.76.21); «І повів Він [Бог], немов ту отару, народ Свій, і їх попровадив, як стадо, в пустині» (Пс. 77.52). На фоні таких мотиваційних зв'язків слово-поняття *пастир* служить виразником характеру Бога, виявленням його ставлення до Своїх дітей. Це найменування стало узагальненим, об'єднуючим для вираження таких якостей Бога, як турбота, опіка, любов тощо: «Пастирю Ізраїлів, послухай же, Ти, що провадиш, немов ту отару, Йосипа, що на Херувимах сидиш, появися перед обличчям Єфрема, і Веніямина, і Манасії! Пробуди Свою силу, і прийди, щоб спасти нас!» (Пс. 79. 2,3); “Господь – то мій Пастир, тому в недостатку не буду, на пасовиськах зелених оселить мене, на тихую воду мене запровадить!” (Пс. 22. 2).

Найменування Бога як пастиря знаходить продовження і в Новому Завіті, де Ісус названий великим Пастирем, добрим Пастирем, Пастиреначальником та Архипастирем. Ця тематична спрямованість розвитку названого символу підтримується розгорнутими смисловими лініями, де знаходять втілення антитеза “пастир, вівчар – наймит” (“Я [Ісус Христос] Пастир Добрий! Пастир добрий кладе життя власне за вівці. А наймит, і той, хто не вівчар, кому вівці не свої, коли бачить, що вовк наближається, то кидає вівці й тікає, а вовк їх хапає й полошить” (Іван.10. 11,12), а також метафоричні вирази (“власне життя Я [Ісус Христос] за вівці кладу”, “пасіть стадо Боже”, “паси вівці Мої [Ісуса Христа]”). Таким чином, у мовленнєвій тканині Біблії символічне найменування Бога як пастиря створюється в системі словесних засобів, їх взаємовідношень та художньої однонаправленості. Словом *пастир* також називаються служителі Євангелія: «Він [Ісус Христос], отож, настановив одних за апостолів, одних за пророків, а тих за благовісників, а тих за пастирів та вчителів, щоб приготувати святих на діло служби для збудування тіла Христового” (Еф. 4. 11).

У біблійному тексті формується ще один важливий символ Біблії, семантично співвіднесений із попередніми – *agneць*, що пов’язаний із обрядом жертвоприношення ягнят. З найдавніших часів жертвоприношення відігравали важливу роль в богослужіннях різних народів. У різних релігіях в цей обряд вкладався різний смисл – від примітивного бажання ублажити божество, пропонуючи йому їжу, до вираження вдячності, відданості йому чи демонстрації власної нікчемності. Про значення жертвоприношень Бог повідав Ізраїлю після звільнення із єгипетського рабства, коли біля гори Сінай народ прийняв від Господа Закон, який встановлював число та вид угодних Богу жертв, а також порядок їх принесення.

Основною жертвовною твариною в євреїв був агнець, ягня, яке використовувалось для принесення жертв ще й Мойсеевого Закону. Єврейським законом точно визначено, що пасхальною жертвою обов'язково повинен бути агнець від овець або кіз. Особливе значення в обряді надавалось крові: вона повинна була стекти з туші тварини, після чого її збирали в спеціальні посудини. Оскільки за Законом після гріха обов'язково слідує смерть, тому – по милосердній волі Бога – дозволялося, щоб замість грішника померла жертва, оплативши своїм життям за гріх.

Чому ж Ісус Христос названий Агнцем Божим? Усі старозавітні жертви лише готували народ Ізраїля до приходу обітованого Месії. І в текстах Біблії становлення такого найменування Ісуса Христа здійснюється через ряд образів, які за їх функціональним призначенням можна назвати інтегруючими, тобто такими, які формують смислову і структурну природу символу. Він базується перш за все на словах пророка Ісаї, в якому майбутній Месія Ісус Христос порівнюється з ягням, яке приноситься в жертву: „Усі ми блудили, немов ті овечки, розпорошились кожен на власну дорогу, і на Нього Господь поклав гріх усіх нас! Він гноблений був та понижуваний, але уст Своїх не відкривав. Як ягня був проваджений Він на заколення, й як овечка перед стрижіями своїми мовчить, так і Він не відкривав Своїх уст» (Іс. 53. 6,7). У Новому Завіті слово Агнець стає одним із найбільш яскравих та характеристичних найменувань Ісуса Христа. Слід відзначити, що важливим чинником смислового наповнення цього слова є так звана полівалентність тексту, тобто наявність відсилок до фрагментів Старого Завіту. Численні вислови, особливо в посланнях апостолів, які пишуть про месіанську роль Ісуса Христа, виявляють постійний вплив на семантику слова Агнець: „Але Христос, Первосвященик майбутнього доброго, прийшов із більшою й досконалішою шкіною, нерукотворною, цебто не цього творення, і не з кров'ю козлів та телят, але з власною кров'ю увійшов до святині один раз, та й набув вічне відкуплення. Бо коли кров козлів та телят та попіл із ялівок, як покропить нечистих, освячує їх на очищення тіла, скільки ж більш кров Христа, що Себе непорочного Богу приніс Святим Духом, очистить наше сумління від мертвих учинків, щоб служити нам Богові Живому!» (Євр. 9.11-14); „...бо всі згрішили, і позбавлені Божої слави, але дарма виправдуються Його благодаттю, через відкуплення, що в Ісусі Христі, що Його Бог дав у жертву

примирення в крові Його через віру, щоб виявити Свою правду через відпущення давніше вчинених гріхів, за довготерпіння Божого, щоб виявити Свою правду за теперішнього часу, щоб бути Йому праведним, і виправдувати того, хто вірує в Ісуса” (Рим.3. 23-26). Такі фрагменти можна характеризувати як такі, що мають своєрідну прагматичну спрямованість: вони формують специфіку цього біблійного символу. Це досягається, перш за все, частим використанням таких слів, як *кров*, *жертва*, *гріх*, *виправдання*, *очищати*, *освячувати* і под., які є засобами семантичного зв’язку із численними старозавітними описами принесення в жертву за гріхи народу ягнят.

Отже, слово *Агнець (Ягня)* («Наступного дня Іван бачить Ісуса, що до нього йде, та й каже: Оце Агнець Божий, що на Себе гріх світу бере!» (Іван. 1. 29); „І знайте, що не тлінним сріблом або золотом відкуплені ви були від марного вашого життя, що передане вам від батьків, але дорогоцінною кров’ю Христа, як непорочного й чистого Ягняти” (1 Пет. 1.18-19)) завдяки мотиваційним смисловим імпульсам біблійних текстів стає містким багатоплановим символічним найменуванням Ісуса Христа, основні компоненти якого формують образ Спасителя світу, який приніс Себе в жертву для відкуплення гріхів людства.

Таким чином, у статті розглянуто один із можливих аспектів дослідження мови Біблії і зроблено спробу побачити становлення символів на основі однієї тематичної групи. Біблійні символи розвиваються також на основі інших тематичних груп лексики, що позначають різні об’єкти навколишнього світу.

¹Цитати подаються за текстом: Огієнко І. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена. – К., 1992.